

Jaarverslag 2023

Jaarverslag 2023

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Inleiding	9
2. Samenstelling Restitutiecommissie	11
3. Het Nederlandse restitutiebeleid	17
3.1 Beknopte voorgeschiedenis	18
3.2 Taakstelling en werkwijze Restitutiecommissie	19
3.3 Criteria voor het advies van de commissie op een restitutieverzoek	20
4. Een terugblik op het jaar 2023	21
4.1 Activiteiten en adviezen	23
4.1.1 Adviezen 2023	23
4.1.2 Activiteiten	32
5. Cijfermatig overzicht adviezen	37
5.1 Stand van zaken 2002 t/m 2023	38
5.2 Rijkscollectiezaken	38
5.3 Zaken betreffende voorwerpen buiten de rijkscollectie	40
5.4 Stand van zaken eind 2023	40
Bijlage	41

Dick Oostinga en Toon van Mierlo

Woord vooraf

In 2023 is verder uitvoering gegeven aan de in de voorgaande jaren ingezette beweging om in de samenstelling van de Restitutiecommissie een evenwichtige spreiding van juristen en historici te bereiken. Oogmerk hierbij is verbreding van de kennis onder de leden over de verschillende aspecten die bij een restitutieverzoek aan de orde kunnen komen en daarmee het bewerkstelligen van een gelijke mate van aandacht voor deze aspecten bij de behandeling van een verzoek.

Thans bestaat de commissie uit 3 juristen, 3 historici en 1 kunsthistoricus.

We mogen constateren dat de beraadslagingen binnen de commissie zich in deze nieuwe samenstelling hebben verbreed en verdiept.

Door de verbreding van de kennis van zaken binnen de commissie is de verhouding met de onderzoekers van het Expertisecentrum Restitutie (ECR) gelijkwaardiger geworden. Dit heeft geleid tot inhoudelijk intensievere besprekingen van de onderzoeksrapporten.

Half augustus is de voorzittershamer door waarnemend voorzitter Dick Oostinga overgedragen aan Toon van Mierlo. Verderop in dit jaarverslag kunt u kennisnemen van de samenstelling van en de mutaties in de commissie gedurende het verslagjaar.

In het jaar 2023 zijn veel contacten gelegd en verdiept met vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap en andere bij het restitutieproces betrokken organisaties. Doel hiervan was duidelijkheid te verschaffen over de koers van de commissie na de evaluatie van het restitutiebeleid in 2020, eventuele zorgen weg te nemen over de continuïteit van het restitutieproces en vooral ook het vernemen van suggesties die kunnen bijdragen aan verbetering van de voortgang en de wijze van behandeling van restitutieverzoeken.

De communicatie met verzoekers heeft onze hoogste prioriteit. Toegankelijkheid, transparantie en empathie zijn daarbij de uitgangspunten. Wij streven ernaar om met alle verzoekers, ook zij die zich laten bijstaan door een advocaat of andere vertegenwoordiger, persoonlijk kennis te maken en hen zoveel mogelijk te betrekken bij de procedure. De emotionele kant van een restitutieverzoek verdient alle ruimte en onze betrokkenheid.

Op 3 december 2023 was het 25 jaar geleden dat 44 landen, waaronder Nederland, de *Washington Principles on Nazi-Confiscated Art* onderschreven. Deze principes vormen een leidraad voor het onderzoek naar geroofde kunst en de restitutie daarvan. In dit jubileumjaar wordt er nationaal en internationaal veel aandacht besteed aan de huidige stand van herkomstonderzoek en restitutie. Bij elk van deze gelegenheden zijn in steeds wisselende samenstelling leden van de commissie en bureau actief aanwezig geweest en hebben zij een inleiding verzorgd, deelgenomen aan rondetafelgesprekken en/of forumdiscussies. Terugblikkend op het verslagjaar en kijkend naar 2024 kunnen we stellen dat er met een min of meer constante werkstroom van circa 25 restitutieverzoeken voor de Restitutiecommissie nog veel werk te verrichten valt. Graag blijven alle leden van de commissie en het bureau zich hiervoor met hart en ziel inzetten.

Toon van Mierlo en Dick Oostinga

Een Amerikaanse soldaat in een kerk te Ellingen, een van de honderden bergplaatsen van het naziregime.

Inleiding

1. Inleiding

In de jaren van het naziregime (1933-1945) is op grote schaal kunst geroofd van meestal Joodse eigenaren. Een geroofd kunstwerk kan nu in bezit zijn van de Nederlandse overheid, een museum of een particulier. Om vast te stellen of een kunstobject als gevolg van het naziregime is onvreemd, kan een teruggaveverzoek worden ingediend bij de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (kortweg: de Restitutiecommissie).

Dit jaarverslag rapporteert over de werkzaamheden van de Restitutiecommissie en haar medewerkers in het jaar 2023.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 komt de samenstelling van de Restitutiecommissie aan de orde en volgt een nadere introductie van drie leden. Een beknopte voorgeschiedenis van de Restitutiecommissie, haar adviestaken en het geldende Nederlandse restitutiebeleid wordt beschreven in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de adviezen en de verrichte activiteiten gedurende het verslagjaar. Tot slot wordt in hoofdstuk 5 een cijfermatig overzicht gegeven van de uitgebrachte adviezen gedurende de jaren 2002 tot en met 2023.

Een geroofd kunstwerk
kan nu in bezit zijn van
de Nederlandse overheid,
een museum of een
particulier.

Samenstelling Restitutiecommissie

2. Samenstelling Restitutiecommissie

De Restitutiecommissie (RC) bestaat uit juristen en historici. De juristen zijn onder andere gespecialiseerd in bemiddeling bij geschillen en erfrecht. De expertise van de historici ligt op het gebied van kunst en de Tweede Wereldoorlog. De Staatssecretaris van OCW benoemt de leden van de RC en de voorzitter hiervan in functie op advies van een Benoemingsadviescommissie.

Wie zijn de commissieleden in 2023:

Na het eervolle vertrek van voorzitter mr. J. (Jacob) Kohnstamm en plaatsvervangend voorzitter mr. E.H. (Els) Swaab per 1 februari 2023, heeft de commissie ruim een half jaar uit 5 leden bestaan. Mr. D. Oostinga is in deze periode waarnemend voorzitter geweest.

De commissie bestond gedurende het verslagjaar uit de volgende leden:

- prof. mr. A.I.M. (Toon) van Mierlo (voorzitter) - m.i.v. 15 augustus 2023
- mr. D. (Dick) Oostinga (plaatsvervangend voorzitter)
- dr. S.G. (Saskia) Cohen-Willner
- dr. J.F. (Jaap) Cohen
- prof. mr. C.J.H. (Corjo) Jansen - m.i.v. 1 september 2023
- dr. J.H. (Jan) van Kreveld
- dr. C.C. (Claartje) Wesselink

Bureau

De leden van de Restitutiecommissie werden gedurende het verslagjaar bij de uitvoering van hun taak ondersteund door

- I. (Icha) El Achkar (procescoördinator)
- A.W.G. (Tonie) Brandse (officemanager)
- mr. N.L.E.M. (Noëlle) Bynoe (secretaris)
- A. (Lida) Flesschedrager (secretaris)
- M. (Martine) Pauli (communicatieadviseur)
- mr. E.M. (Else) van Sterkenburg MA (secretaris)

Het bureau van de Restitutiecommissie is gevestigd in het Nationaal Archief, Prins Willem-Alexanderhof 20 in Den Haag.

Commissieleden en hun drijfveren

Toon van Mierlo

'Morele plicht om onrecht te herstellen'

Toon van Mierlo is sinds augustus 2023 voorzitter van de Restitutiecommissie. Hij studeerde rechten in Nijmegen en combineerde daarna zijn werk in de advocatuur met een hoogleraar-schap in het burgerlijk recht en het burgerlijk procesrecht. Inmiddels is hij met emeritaat, het pensioen voor hoogleraren.

"In mijn eerste jaar als voorzitter heb ik al indrukwekkende verhalen gezien. Mijn eerste drijfveer voor het werk in de Restitutiecommissie is de morele plicht om onrecht zoveel als mogelijk is te herstellen. Die plicht heb ik mijn hele juridische carrière al gevoeld. De Restitutiecommissie is geen rechtbank, maar een plek voor gesprekken waar ook ruimte is voor emotie. Dat merken we vooral in de hoorzittingen waar aangrijpende familieverhalen gedeeld worden. Dit toont aan hoe belangrijk dit werk is."

Dick Oostinga

'Een jurist met een hart voor kunst'

Sinds 2018 is Dick Oostinga actief binnen de Restitutiecommissie. Hij is oud-notaris en heeft uit dien hoofde uitgebreide kennis van het erfrecht en huwelijksgoederenrecht. Bij vrijwel ieder

restitutieverzoek komen deze rechtsgebieden aan de orde. Ook is hij fervent kunstliefhebber en -verzamelaar. De passie en emotie die hij ervaart als verzamelaar en zijn kennis van het reilen en zeilen van de kunstmarkt komen hem van pas bij de behandeling van de restitutieverzoeken.

Zijn persoonlijke drijfveer komt voort uit een diep gevoel voor rechtvaardigheid. "Ik ben geraakt door het onvoorstelbare onrecht en leed dat de Joodse gemeenschap tijdens het bewind van de nazi's is aangedaan, maar ook door de kille ontvangst die de overlevenden bij terugkeer uit de kampen of de onderduik te beurt is gevallen. Het motiveert mij enorm om te kunnen bijdragen aan herstel van dat onrecht. Ook als een restitutieverzoek niet heeft geleid tot een teruggaaf, is er vaak dankbaarheid en waardering bij verzoekers voor het uitgebreide onderzoeksrapport van het Expertisecentrum Restitutie, waarin niet zelden voor hen nog onbekende feiten over hun familie worden beschreven. Dat is zeer waardevol. Anderzijds moeten we ons realiseren dat een restitutieverzoek dat succesvol verloopt, veelal slechts een deel van het onrecht verzacht."

Saskia Cohen-Willner

'Intensief en open samenwerken om geschiedenissen in kaart te brengen'

Saskia Cohen-Willner is kunsthistoricus en sinds 2019 lid van de Restitutiecommissie. Saskia is gespecialiseerd in zestiende- en zeventiende-eeuwse schilderkunst, werken op papier en kunsttheorie. Haar persoonlijke achtergrond, met een familiegeschiedenis geworteld in de Joodse gemeenschap, is een grote drijfveer in haar werk voor de commissie. "We zorgen er altijd voor dat we de verhalen zo goed mogelijk teruggeven," vertelt ze. Nauwkeurigheid staat voor haar voorop. "Ons werk gaat om de geschiedenis van mensen, een Joodse cultuur en objecten verbonden aan locaties. Door die geschiedenissen zo nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen willen we recht doen aan het verleden. Tegelijkertijd kunnen we het onvoorstelbare leed niet herstellen. Het blijft maar een klein steekje dat we kunnen aanhechten."

Claartje Wesselink en Jan van Kreveld

Aan het einde van 2023 zijn de leden Claartje Wesselink en Jan van Kreveld teruggetreden na afloop van hun termijn. De commissie spreekt haar grote waardering uit voor hun inzet en toewijding aan het Nederlandse restitutiebeleid. Zij hadden beiden een waardevolle inbreng bij de behandeling van restitutieverzoeken. Daarnaast heeft Jan van Kreveld vanuit de commissie bijgedragen aan de formulering van het huidige beoordelingskader en zorggedragen voor een goed reglement. Met haar diepgaande historische kennis van de Tweede Wereldoorlog en haar talent voor helder en prettig taalgebruik, leverde Claartje Wesselink een belangrijke bijdrage aan de website en andere publicaties van de commissie.

Nieuw benoemde leden

Bij [Besluit van 24 november 2023](#) heeft de staatssecretaris de heer dr. J.J. (Jeroen) Euwe en mevrouw drs. A. (Annemarie) Marck - beiden historici - benoemd tot lid met ingang van 15 januari 2024 voor een periode van vier jaar.

Het Nederlandse restitutiebeleid

3. Het Nederlandse restitutiebeleid

3.1 Beknopte voorgeschiedenis

In de jaren 1933-1945 werden door de nazi's op grote schaal kunstwerken, antieke voorwerpen, sieraden en andere objecten van culturele waarde in beslag genomen, geroofd of (onder dwang) aangekocht van zowel particulieren als kunsthandels in heel Europa.

Na de bevrijding kwamen de geallieerden een groot deel van deze cultuurgoederen op het spoor, met name in Duitsland. Deze goederen werden naar het land van herkomst teruggebracht, de zogenoemde recuperatie. Nationale overheden kregen de taak om deze kunst te beheren en terug te geven aan de rechtmatige eigenaren of hun erfgenamen (restitutie).

De Stichting Nederlands Kunstbezit (SNK) voerde de recuperatie- en restitutiewerkzaamheden uit. In de periode na de oorlog hebben de SNK en haar taakopvolgers een deel van de gerecupereerde cultuurgoederen gerestitueerd aan de oorspronkelijke eigenaren. De cultuurgoederen die na de oorlog niet zijn gerestitueerd, werden in de jaren vijftig van de vorige eeuw deels geveild door de Nederlandse Staat. Het restant werd ondergebracht in de Nederlands Kunstbezit-collectie (NK-collectie), als onderdeel van de Rijkscollectie, de kunstcollectie van de Nederlandse Staat.

Eind jaren negentig kwam er hernieuwde aandacht voor kunst die tijdens de Tweede Wereldoorlog is geroofd. Dit leidde in 1998 tot de Washington Principles, ondertekend door 44 landen, waarin werd opgeroepen tot een 'just and fair solution' voor nazi-roofkunst. Bij voorkeur moest dat gebeuren via alternatieve geschillenbeslechting, een manier om geschillen op te lossen buiten de overheidsrechter om. Nederland is een van de ondertekenaars van de Washington Principles.

Op 16 november 2001 is in lijn met de Washington Principles de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (kortweg: de Restitutiecommissie) ingesteld om te adviseren over restitutieverzoeken. Op verzoek van de Minister van OCW is het Nederlandse restitutiebeleid in 2020 geëvalueerd. Naar aanleiding van die aanbevelingen is het beoordelingskader van de Restitutiecommissie aangepast en neergelegd in een nieuw [Instellingsbesluit](#).

Een digitaal historisch overzicht

Met veel zorg heeft de Restitutiecommissie op haar website een tijdlijn samengesteld die het verhaal vertelt van de kunstroof door de nazi's en de naoorlogse afwikkeling ervan in Nederland, waarbij zowel de 'grote geschiedenis' als individuele lotgevallen worden weergegeven.

Neem een kijkje op restitutiecommissie.nl/geschiedenis

3.2 Taakstelling en werkwijze Restitutiecommissie

De commissie hanteert een zorgvuldige procedure gebaseerd op hoor en wederhoor en daarmee actieve betrokkenheid van de verzoeker(s).

De Restitutiecommissie adviseert de Staatssecretaris van Cultuur en Media (OCW) over restitutieverzoeken op het gebied van kunstwerken die in het bezit zijn van de Nederlandse Staat (rijkscollectie en NK-collectie). De staatssecretaris toetst of de commissie zich aan de kaders en beleidslijnen heeft gehouden. Vervolgens neemt de staatssecretaris de beslissing over het restitutieverzoek.

Als een kunstwerk niet in bezit is van de Nederlandse Staat, brengt de Restitutiecommissie over teruggave een bindend advies uit aan de huidige bezitter van het kunstwerk en de (erfgenamen van de) voormalige eigenaar van het kunstwerk.

Bij alle verzoeken dient het te gaan om verzoeken om teruggave van cultuurgoederen waarvan de oorspronkelijke eigenaar onvrijwillig het bezit heeft verloren door omstandigheden die direct verband hielden met het naziregime.

Onderzoek

Bij restitutieverzoeken gaat een uitgebreid onderzoek vooraf aan het uitbrengen van een advies. De Restitutiecommissie kan een beroep doen op het Expertisecentrum Restitutie (ECR, onderdeel van het NIOD) om onderzoek te doen naar de historische feiten. In vrijwel alle zaken ligt een feitenoverzicht van het ECR ten grondslag aan het door de commissie uit te brengen advies.

Hoor en wederhoor

De commissie hanteert een zorgvuldige procedure gebaseerd op hoor en wederhoor en daarmee actieve betrokkenheid van de verzoeker(s). Dit betekent onder meer dat de verzoekers om restitutie en de huidige bezitter binnen een ruime termijn de gelegenheid krijgen te reageren op het feitenoverzicht van het ECR. Dit brengt ook mee dat de commissie een mondelinge behandeling houdt tenzij beide partijen te kennen geven daarvan af te zien. Bovendien stelt de commissie haar advies of bindend advies pas vast nadat zij partijen in de gelegenheid heeft gesteld op een concept hiervan te reageren.

Behandelduur

De behandelduur van een adviesverzoek varieert per zaak. Zo is de procedure langer wanneer het historisch onderzoek tijdrovend is. Dit kan liggen aan de grootte of de aard van het noodzakelijke onderzoek. Zo zal een onderzoek langer duren, indien het ECR voor het vergaren van informatie bijvoorbeeld afhankelijk is van archieven in het buitenland.

3.3 Criteria voor het advies van de commissie op een restitutieverzoek

Bij het beantwoorden van de vraag of restitutie moet plaatsvinden, hanteert de Restitutiecommissie drie criteria die zij achtereenvolgens toepast:

- Oorspronkelijke eigendom
- Onvrijwillig bezitsverlies
- Soms: goede trouw bij de verwerving

Als de Staat de bezitter van het cultuuro goed is, dan gelden alleen de eerste twee criteria. Is daaraan voldaan, dan adviseert de Restitutiecommissie de staatssecretaris tot restitutie zonder voorwaarden.

Als een ander dan de Staat de bezitter is, dan wordt ook naar het derde criterium gekeken: goede trouw bij de verwerving. Als voldaan is aan de vereisten van oorspronkelijke eigendom en onvrijwillig bezitsverlies en deze bezitter niet te goeder trouw was of zich niet op goede trouw wil beroepen, dan volgt restitutie zonder voorwaarden. Was deze bezitter wel te goeder trouw en wil hij zich hierop beroepen, dan besluit de Restitutiecommissie óf tot restitutie zonder voorwaarden óf tot een bemiddelende oplossing. Bij die bemiddelende oplossing kunnen alle omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen, mits steeds voldaan wordt aan de verplichting van principe 8 (*a fair and just solution*) van de Washington Principles.

In de twee zaken waarin de Restitutiecommissie in 2023 een bindend advies heeft uitgebracht, is het criterium van de goede trouw niet aan de orde gekomen omdat de betrokken bezitters (gemeenten) alle nadrukkelijk hebben afgezien van een beroep op de goede trouw bij de verwerving van de betrokken cultuuro goederen.

Afwijzing opnieuw beoordelen

Als een verzoek in het verleden met toepassing van het in het 2021 uitdrukkelijk vervallen beoordelingskader op basis van belangenafweging is afgewezen, kan de Restitutiecommissie die zaak op verzoek met toepassing van het nieuwe beoordelingskader opnieuw beoordelen.

Voor meer informatie over de door de [Restitutiecommissie gevolgde procedures](#) bij haar adviestaken wordt verwezen naar de website van de commissie en de website van de [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#) (RCE), die namens de staatssecretaris verantwoordelijk is voor de beslissing over restitutieverzoeken met betrekking tot objecten die in bezit zijn van de Staat.

Een terugblik op het jaar 2023

4. Een terugblik op het jaar 2023

4.1 Activiteiten en Adviezen

Het onrecht dat in de naziperiode velen is aangedaan - in het bijzonder aan Joden, Roma en Sinti - is onherstelbaar. Teruggave aan nabestaanden van de oorspronkelijke rechthebbenden van tijdens de Tweede Wereldoorlog geroofde kunst is vandaag de dag nog een van de weinige mogelijkheden om enige vorm van rechtsherstel te realiseren.

4.1.1 Adviezen 2023

In 2023 had de Restitutiecommissie achtentwintig zaken in behandeling en heeft zij vier adviezen uitgebracht. Ook heeft de commissie in een restitutieverzoek met betrekking tot enkele NK-werken een conceptadvies opgesteld en voor commentaar aan verzoekers en de RCE verzonden, waarna verzoekers hebben besloten het restitutieverzoek in te trekken. Om die reden heeft de commissie dit dossier gesloten en geen advies uitgebracht. De commissie kwam in totaal dertien keer bijeen in een reguliere vergadering en een keer voor een mondelinge behandeling met verzoekers en de RCE.

Hierna volgen de samenvattingen van de adviezen die de Restitutiecommissie in 2023 heeft uitgebracht. De samenvattingen zijn weergegeven in chronologische volgorde, waarbij de datum van de vaststelling van een advies als uitgangspunt is genomen. De volledige tekst van de adviezen is gepubliceerd op restitutiecommissie.nl/adviezen/.

'Landschap met een waterval' van de kunstenaar Jacques d'Arthois

Soort advies: bindend advies

Adviesdatum: 31 mei 2023

Periode bezitsverlies: onbekend

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: in Nederland

1. Samenvatting bindend advies (na schikking) inzake Gosschalk / Stichting Wagner-de Wit (RC 3.182)

Onderzoek in opdracht van de Restitutiecommissie heeft geleid tot een advies tot teruggave van het schilderij *Landschap met een waterval* van de kunstenaar Jacques d'Arthois aan de erven van Joseph Henri Gosschalk (1875-1952). Het werk bevindt zich vanaf 1958 in de collectie van Stichting Museum aan het Vrijthof.

Uit onderzoek is gebleken dat het in hoge mate aannemelijk is dat het schilderij heeft toebehoord aan Gosschalk. Niet duidelijk is geworden of het schilderij voor of na de Duitse Invasie van Nederland uit diens bezit is geraakt. De Stichting Museum aan het Vrijthof heeft verklaard het schilderij te willen restitueren op basis van de aanname dat Gosschalk dit onder moeilijke omstandigheden omstreeks de Duitse invasie heeft moeten verkopen.

De Restitutiecommissie heeft de schikking in een bindend advies vastgelegd.

[Ga naar het bindend advies inzake Gosschalk/St. Wagner de Wit](#)

Hodegetria of Maria met kind (maker onbekend)

Soort advies: bindend advies

Adviesdatum: 18 september 2023

Periode bezitsverlies: 1933-1940

Oorspronkelijke eigenaar: kunsthandel

Plaats bezitsverlies: buiten Nederland

2. Samenvatting bindend advies inzake Kunsthaus A.S. Drey / Gemeente Rotterdam (RC 3.186)

De Restitutiecommissie heeft een verzoek beoordeeld tot teruggave van een Byzantijns ivoren reliëf getiteld *Hodegetria of Maria met kind* (maker onbekend), dat eigendom is van de gemeente Rotterdam en zich bevindt in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen. Onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR) heeft uitgewezen dat dit kunstwerk afkomstig is uit de collectie van kunsthandel A.S. Drey te München, die tot 1936 in handen was van de Duits-Joodse familie Drey. Het is voldoende aannemelijk geworden dat het bezit van het werk onvrijwillig verloren is gegaan door omstandigheden die direct verband houden met het naziregime.

Het in 1837 opgerichte *Kunsthaus A.S. Drey* was een gerenommeerd familiebedrijf met dochterondernemingen in Parijs, New York, Londen, Brussel en Den Haag. De machtsovername door Hitler in 1933 maakte een einde aan een lange periode van bloei. De klanten bleven weg, de opbrengsten daalden sterk. De firmanten - een zoon en vier kleinzonen van de oprichter Aron Siegfried Drey - zagen zich genoodzaakt om hun grote winkelpand annex woonhuis in het centrum van München te verkopen en kregen te maken met buitenproportionele en tegen de Joodse bevolking gerichte belastingmaatregelen. Het bedrijf werd bovendien op basis van een dubieus onderzoek van belastingfraude beschuldigd. Gebukt onder de dreiging van strafrechtelijke vervolging en het besef anders niet uit Duitsland weg te kunnen, tekende firmant Siegfried Drey in februari 1936 een *Unterwerfungserklärung* waarmee de geëiste bedragen per direct inbaar zouden worden. Enkele momenten later bezweek hij in een taxi aan een hartinfarct. Om de 'belastingsschuld' en boetes te kunnen voldoen, verkocht de firma via het veilinghuis Paul Graupe het overgrote deel van haar handelsvoorraad, waaronder het ivoren reliëf *Hodegetria of Maria met kind*. De kunsthandel werd eind 1936 'geariseerd', rond diezelfde tijd wisten de firmanten uit Duitsland weg te komen. Het ivoren reliëf bevond zich in de late jaren dertig bij de Amsterdamse kunsthandel Goudstikker, die het aan de industrieel D.G. van Beuningen verkocht. Na diens overlijden verwierf de gemeente Rotterdam het in 1958 voor plaatsing in Museum Boijmans Van Beuningen.

Aangezien Museum Boijmans Van Beuningen, namens de gemeente Rotterdam, heeft afgezien van een beroep op goede trouw ten aanzien van de verwerving van het kunstwerk, is hiernaar geen onderzoek ingesteld. De commissie heeft de gemeente geadviseerd het kunstwerk *Hodegetria of Maria met kind* te restitueren aan de rechtsopvolgers van de firmanten van de kunsthandel A.S. Drey.

Ga naar het bindend advies inzake Kunsthaus A.S. Drey/Gemeente Rotterdam

De tantes gaan op reis (1881) door Alexander Hugo Bakker Korff

Soort advies: Rijkscollectie
Adviesdatum: 18 september 2023
Periode bezitsverlies: 1940-1945
Oorspronkelijke eigenaar: particulier
Plaats bezitsverlies: in Nederland

3. Samenvatting advies inzake Lierens II (RC 1.187)

De Restitutiecommissie heeft een verzoek beoordeeld tot teruggave van de aquarel *De tantes gaan op reis* (1881) door Alexander Hugo Bakker Korff (hierna ook: de aquarel), dat zich op dit moment in het Rijksmuseum Twenthe bevindt. Op grond van onderzoek door het Expertisecentrum Restitutie (ECR) oordeelt de commissie dat het in hoge mate aannemelijk is dat het kunstwerk afkomstig is uit de collectie van de Joodse kunstverzamelaar Jacob Lierens (1877-1949) te Amsterdam. Tevens is voldoende aannemelijk geworden dat Lierens het bezit van de aquarel onvrijwillig heeft verloren als gevolg van omstandigheden die direct verband houden met het naziregime.

Het onderzoek heeft uitgewezen dat de aquarel in 1924 deel uitmaakte van de kunstverzameling van Lierens. Er zijn geen aanwijzingen gevonden die erop duiden dat de aquarel voor de Duitse inval in Nederland uit het bezit van Lierens is geraakt.

In juli 1941 is de aquarel ter veiling ingebracht bij veilinghuis Frederik Muller & Co te Amsterdam. De aquarel is verworven door Jan Bernard Scholten uit Enschede, die in 1925 al een schilderij van dezelfde kunstenaar met hetzelfde thema had verworven van Lierens. Scholten heeft zijn kunstcollectie gelegateerd aan zijn jongere zus Ida Scholten, die de collectie na zijn overlijden in eigendom heeft overgedragen aan de Staat ten gebruik van Rijksmuseum Twenthe.

Een aanvullende aanwijzing dat Lierens de aquarel onvrijwillig heeft verloren is een brief van Bernardus Mensing, vennoot van Frederik Muller & Co, gevonden in een dossier van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR). Hierin verklaarde Mensing dat hij in opdracht van Lierens een omvangrijk deel van diens kunstcollectie had verkocht, om Lierens en zijn echtgenote een dragelijk leven te verschaffen in de periode waarin het echtpaar was ondergedoken. In hetzelfde dossier bevindt zich een brief van Lierens waarin hij Mensing voor zijn inspanningen bedankte.

De commissie heeft de Staatssecretaris Cultuur en Media geadviseerd de aquarel *De tantes gaan op reis* aan de erfopvolgers van Jacob Lierens te restitueren.

[Ga naar het advies inzake Lierens II](#)

God verschijnt aan Abraham te Sichem door Nicolaes (Claes) Moeyaert

Soort advies: NK-collectie

Adviesdatum: 18 september 2023

Periode bezitsverlies: 1940-1945

Oorspronkelijke eigenaar: particulier

Plaats bezitsverlies: in Nederland

4. Samenvatting advies inzake Herman Hamburger (RC 1.193)

De Restitutiecommissie heeft een verzoek beoordeeld tot teruggave van het schilderij *God verschijnt aan Abraham te Sichem* door Nicolaes (Claes) Moeyaert, dat zich in de Nederlands Kunstbezit (NK)-collectie van het Rijk bevindt. Op grond van onderzoek door het Expertise-centrum Restitutie (ECR) oordeelt de commissie dat het in hoge mate aannemelijk is dat het kunstwerk afkomstig is uit de particuliere collectie van de Joodse kunsthandelaar en -verzamelaar Herman Hamburger. Tevens is voldoende aannemelijk geworden dat Hamburger het bezit van het schilderij onvrijwillig heeft verloren als gevolg van omstandigheden die direct verband houden met het naziregime.

Onderzoek heeft uitgewezen dat Herman Hamburger het werk van Moeyaert in 1936 verwierf. Omdat Hamburger zich tijdens de bezetting in het buitenland bevond, verklaarden de Duitse autoriteiten zijn in Nederland aanwezige goederen tot 'vijandelijk vermogen'. Zo kon de Dienststelle Mühlmann, een Duitse rooforganisatie, het kunstwerk in 1941 door middel van gedwongen verkoop bemachtigen. De Dienststelle Mühlmann verkocht en leverde het doek vervolgens door naar Duitsland ten behoeve van Hitlers Führermuseum. Na de oorlog werd het gerecupereerd naar Nederland en opgenomen in de NK-collectie.

De commissie heeft de Staatssecretaris Cultuur en Media geadviseerd het schilderij *God verschijnt aan Abraham te Sichem* aan de erfopvolger van Herman Hamburger te restitueren.

[Ga naar het advies inzake Herman Hamburger](#)

4.1.2 Activiteiten

De Restitutiecommissie borgt veel kennis over nazi-roofkunst. Deze kennis gebruikt zij in haar advieswerkzaamheden bij restitutieverzoeken. Daarnaast deelt de Restitutiecommissie haar expertise met betrokken partijen, samenwerkingspartners en overige geïnteresseerden. Dit doet zij onder andere door het geven van lezingen, het organiseren van symposia en het publiceren van videomaterialen en artikelen. Door actief in te zetten op externe communicatie rondom o.a. de adviezen, vergroot de Restitutiecommissie de zichtbaarheid en bekendheid van haar werkzaamheden en de aandacht voor restitutie in Nederland.

In het licht hiervan vonden in 2023 diverse activiteiten plaats waarvan hieronder enkele worden uitgelicht.

Een greep uit de activiteiten in 2023

Internationale samenwerking

In 2017 hebben de vijf Europese restitutiecommissies de wens uitgesproken tot nadere samenwerking en kennisdeling. Dat heeft geleid tot de oprichting van het *Network of European Restitution Committees on Nazi-Looted Art*. Het is een informeel samenwerkingsverband tussen de restitutiecommissies van vijf landen in Europa: Duitsland, Frankrijk, Nederland, Oostenrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Nieuwsbrief Netwerk Europese Restitutiecommissies

Het netwerk geeft o.a. een periodieke *Newsletter* uit met bijdragen over restitutiezaken vanuit de deelnemende landen. Jaarlijks wordt het voorzitterschap van dit netwerk gewisseld. Halverwege het verslagjaar was het de beurt aan de Spoliation Advisory Panel (Verenigd Koninkrijk), die het stokje overnam van Duitsland.

Bekijk de [newsletter\(s\)](#) op de website van de Restitutiecommissie.

Uitwisseling van kennis

- De Duitse overheid werkt aan gewijzigde regelgeving rondom het restitutiebeleid. Bij de totstandkoming van dit beleid verzamelt zij informatie over beleid van Europese restitutiecommissies. Op 9 maart heeft Dick Oostinga een bezoek gebracht aan de Duitse ambassade en gesproken met de Duitse Secretaris-Generaal voor Cultuur over het Nederlandse restitutiebeleid.
- Met de vertegenwoordigers van het Institut français NL en de Franse Rekenkamer (Cour des Comptes) zijn ervaringen gedeeld over restitutie van roofkunst als input voor een rechtsvergelijkend rapport waar de Franse Rekenkamer aan werkt.

Bijeenkomsten over restitutiebeleid

Lezingen

De Restitutiecommissie deelt haar expertise met betrokken partijen, samenwerkingspartners en overige geïnteresseerden. Dit doet zij onder andere door het geven van lezingen, waarvan er meerdere gedurende het verslagjaar hebben plaatsgevonden. Hieronder een enkele uitgelicht.

- De voorzitter heeft in december een internationale online lezing gegeven samen met Tony Baumgartner over het Nederlandse en Engelse restitutiebeleid voor studenten van Matthias Weller van de universiteit in Bonn en voor studenten van de universiteit in Tel Aviv.

Deelname aan bijeenkomsten in 2023

27 maart

Bijeenkomst:

Voortgang herkomstonderzoek van de NK-collectie

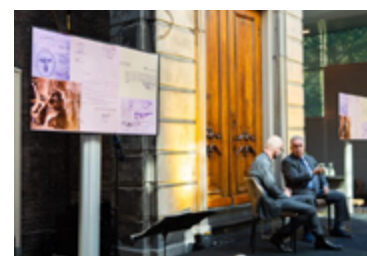
De NK-collectie bestaat uit kunstvoorwerpen die na de oorlog door de Nederlandse overheid zijn teruggevonden en opgeslagen, maar waarvan de rechtmatige eigenaren niet altijd direct konden worden geïdentificeerd. Er zijn nog zo'n 3.000 objecten waarvan de herkomst onbekend is. Junior onderzoekers hebben 500 van deze objecten onderzocht. Van 20 objecten is de herkomst achterhaald. Tijdens een bijeenkomst op 27 maart 2023 georganiseerd door de RCE in het Joods Museum is waardevolle kennis over het herkomstonderzoek gedeeld.

6 september

Besloten Bijeenkomst:

Terugblik op 25 Jaar Nederlands restitutiebeleid

Op 6 september 2023 heeft de commissie deelgenomen aan de besloten bijeenkomst ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Nederlandse restitutiebeleid. Deze bijzondere mijlpaal bood een waardevolle gelegenheid om terug te kijken op de ontwikkelingen van de afgelopen 25 jaar en stil te staan bij de betekenis en impact van het Nederlandse restitutiebeleid. De bijeenkomst onderstreepte de voortdurende relevantie van het restitutiebeleid, en bevestigde de gezamenlijke toewijding om rechtvaardigheid te blijven nastreven.

november

- **Bezoek aan de tentoonstelling "Roofkunst - tien verhalen" in het Mauritshuis in Den Haag**

De Restitutiecommissie heeft op uitnodiging van het Mauritshuis samen met medewerkers en herkomstonderzoekers van de NK-collectie van de RCE, het Expertisecentrum Restitutie van het NIOD en de Commissie Koloniale Collecties, de tentoonstelling 'Roofkunst - tien verhalen' bezocht. Daarnaast was er een afvaardiging uit Sri Lanka aanwezig, onderdeel van één van de tien verhalen - het kanon van Kandy - waarvan de Nederlandse Staat het eigendom officieel op 28 augustus 2023 heeft overgedragen aan Sri Lanka.

- **Herdenking van de Kristallnacht in Amsterdam**

Op uitnodiging van het Centraal Joodsorgaan hebben de voorzitter en de plaatsvervangend voorzitter deze bijeenkomst bijgewoond. Sprekers waren onder anderen minister Kaag, mevrouw Weitzner-Smuk, NL-ambassadeur van Israël Modi Ephraim en NL-ambassadrice van de VS Shefali Razdan Duggal.

Deelname aan internationale bijeenkomsten in 2023

12 juli

Bijeenkomst '25 Jahre Washingtoner Prinzipien (Tendenzen und Thesen)' op 12 juli 2023 te Bonn. Sprekers waren onder andere Matthias Weller en Jasmin Hartmann.

14 september

Bijeenkomst '„Wiedergutmachung“ - Aber wie?' ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van de Duitse restitutiecommissie - Beratenden Kommission NS-Raubgut - op 14 september 2023 in het Joods Museum in Berlijn.

7 december

Bijeenkomst 'Gerecht, fair - aktuell? 25 Jahre Washingtoner Prinzipien' op 7 december 2023 in Berlijn georganiseerd door Deutsches Zentrum Kulturgutverluste.

Overdracht na schikking

31 mei

Op 31 mei heeft de overdracht plaatsgevonden van het schilderij *Landschap met een waterval* van de kunstenaar Jacques d'Arthois aan de erven van Joseph Henri Gosschalk (1875-1952). Het werk bevond zich vanaf 1958 in de collectie van Stichting Museum aan het Vrijthof. Een bijzonder moment, voor de erven, dat na een schikking is tot stand gekomen.

Uit onderzoek is gebleken dat het in hoge mate aannemelijk is dat het schilderij heeft toebehoord aan Gosschalk. Niet duidelijk is geworden of het schilderij voor of na de Duitse inval in Nederland uit diens bezit is geraakt. Het Museum heeft verklaard het schilderij te willen restitueren op basis van de aanname dat Gosschalk dit onder moeilijke omstandigheden omstreeks de Duitse invasie heeft moeten verkopen. De Restitutiecommissie heeft de schikking in een bindend advies vastgelegd ([zie paragraaf 4.1.1](#)).

Nederlands kunstbezit, gerecupereerd uit Duitsland, Amsterdam 1950.

Cijfermatig overzicht adviezen

5. Cijfermatig overzicht adviezen

5.1 Stand van zaken 2002 t/m 2023

De Restitutiecommissie is sinds de aanvang van haar werkzaamheden in januari 2002 tot aan eind 2023 over 209 zaken door de Minister van OCW om een advies verzocht. Van deze zaken hebben er 174 betrekking op cultuurgoederen uit de Rijkscollectie; 163 daarvan zijn verzoeken 'in eerste aanleg' en 11 betreffen een verzoek om heroverweging van een eerder uitgebracht advies. Bij de overige 35 zaken gaat het om voorwerpen uit het bezit van anderen dan de Rijks-overheid zoals lagere overheden, stichtingen of particulieren.

De in paragraaf 5.2 verwerkte gegevens hebben betrekking op alle zaken die de Rijkscollectie betreffen. In paragraaf 5.3 wordt ingegaan op de zaken die betrekking hebben op voorwerpen buiten de Rijkscollectie.

5.2 Rijkscollectiezaken

De 174 aan de commissie voorgelegde Rijkscollectiezaken hebben tot aan het eind van 2023 geleid tot 151 uitgebrachte adviezen. Enkele van de voorgelegde zaken zijn ingetrokken voordat de commissie advies kon geven. Gedurende het verslagjaar is één zaak ingetrokken na voorlegging van het conceptadvies van de commissie aan verzoekers. Incidenteel werd een zaak samengevoegd met een later ingediend restitutieverzoek. Daarnaast heeft de commissie zich in twee zaken onbevoegd geacht te adviseren.

De Restitutiecommissie is sinds de aanvang van haar werkzaamheden in januari 2002 tot aan eind 2023 over 209 zaken door de Minister van OCW om een advies verzocht.

Van de 151 uitgebrachte adviezen zijn er 74 geheel ten gunste van verzoekers uitgevallen, hebben 58 verzoeken tot een volledige afwijzing geleid, terwijl 19 adviezen strekten tot gedeeltelijke toewijzing en gedeeltelijke afwijzing. De omvang van de zaken varieerde van een claim op een enkel werk tot verzoeken die de teruggave van enkele honderden objecten beoogden.

Aan de RC voorgelegd		Door de RC uitgebrachte adviezen	
2002	12	2002	5
2003	4	2003	7
2004	9	2004	2
2005	16	2005	7
2006	15	2006	12
2007	35	2007	16
2008	12	2008	15
2009	10	2009	16
2010	6	2010	10
2011	2	2011	13
2012	5	2012	9
2013	3	2013	7
2014	8	2014	2
2015	6	2015	7
2016	2	2016	5
2017	4	2017	7
2018	3	2018	-
2019	1	2019	3
2020	4	2020	2
2021	6	2021	1
2022	4	2022	3
2023	7	2023	2
Totaal	174	Totaal	151

5.3 Zaken betreffende voorwerpen buiten de Rijkscollectie

Tot eind 2023 heeft de Restitutiecommissie in het kader van restitutieverzoeken buiten de Rijkscollectie 35 zaken in behandeling gekregen en in 24 zaken een bindend advies uitgebracht. Tijdens het verslagjaar zijn twee bindend adviezen uitgebracht, waarvan één na een schikking tot stand is gebracht (zie paragraaf 4.1.1 en paragraaf 4.1.2 over de teruggaaf aan de erven Gosschalk).

Aan de RC voorgelegd		Door de RC uitgebrachte adviezen	
2006	2	2006	-
2007	1	2007	-
2008	1	2008	3
2009	-	2009	-
2010	-	2010	1
2011	5	2011	-
2012	1	2012	1
2013	2	2013	4
2014	2	2014	-
2015	4	2015	3
2016	3	2016	1
2017	3	2017	-
2018	-	2018	3
2019	5	2019	2
2020	1	2020	1
2021	2	2021	-
2022	1	2022	3
2023	2	2023	2
Totaal	35	Totaal	24

5.4 Stand van zaken eind 2023

Aan het eind van het verslagjaar liggen er in totaal drieëntwintig zaken voor, waarvan zeventien Rijkscollectiezaken en zes voor bindend advies.¹

¹ Eén bindend advieszaak is komen te vervallen en vier bindend advieszaken zijn gesloten zonder advies, waardoor er zes zaken voorliggen in plaats van elf.

Bijlage

Bijlage

Index van de adviezen van de Restitutiecommissie op zaaknummer (2002 t/m 2023)

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.1	Paaslam door J. Beuckelaer	25 maart 2002
1.2	De Gutmann-collectie	25 maart 2002
1.3	Venus in de smidse van Vulcanus naar F. Boucher	22 april 2002
1.4	Portret van een man met hazewindhond door Thomas de Keyser en De slapende herbergierster naar Nicolaas Maes	7 april 2003
1.5	Portret van een vrouw met een kleine hond en Gezicht op de Binnen-Amstel met de Blauwbrug	23 september 2002
1.6	De Koenigs-collectie	3 november 2003
1.7	Portret van Don Luis de Requesens y Zuñiga	28 oktober 2002
1.8	Stilleven met gerookte haring, oesters en rookgerei door Floris van Schooten	24 april 2003
1.9	Stilleven met vis op schragentafel door Van Beyeren	18 september 2003
1.10	Kunsthandel J. Stodel	18 april 2005
1.11	Rijn bij Koblenz door Gerard Battem	18 september 2003
1.12	Achttiende-eeuwse Frankfurtse kast	18 september 2003
1.13	Herri met de Bles	29 juni 2005*
1.14	Drie werken van Troost en Van der Mijn uit buitenlands bezit	7 februari 2005
1.15	Goudstikker	19 december 2005
1.16	Musicerend gezelschap van Dirk Hals	15 december 2003
1.17	Visser te paard van Jozef Israëls	22 maart 2004
1.18	Vier negentiende-eeuwse landschappen	18 mei 2004
1.19	Kunsthandel Vecht	30 maart 2005
1.20	Drie werken van Troost en Van der Mijn uit buitenlands bezit	7 februari 2005
1.22	Familieportret door J.M. Quinckhard	6 maart 2006
1.24	Venus en Amor door J.A. Uytewael	7 september 2005
1.25	Landschap met riviertje en molens van J.M. Graadt van Roggen	27 juni 2005
1.26	Charles, Prince de Rohan Soubise door J.F. Voet en vier achttiende-eeuwse Louis XV fauteuils	3 juli 2006
1.27	Een klapmutsschoteltje en het schilderij Moeder en kind bij de wieg van J.S.H. Kever	12 maart 2007

* geen inhoudelijk advies

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.28	Pluimvee van M. d'Hondecoeter en De Heilige Petrus berouwvol van G. Reni	24 april 2006
1.29	Drie mannen in een boot op wild water van A.H. Lier en Bergland-schap met kasteel van T. le Feubure	12 juni 2006
1.30	Een zilveren kidoesjbeker	3 april 2006
1.31	Bostafereel met herder en vee van B.C. Koekkoek	3 juli 2006
1.32	Tekening van Hendrick Goltzius op de achterzijde van een speelkaart	15 mei 2006
1.33	Een meisje in pastorale kleding met een mand door J. van Noordt	12 maart 2007
1.34	Stilleven met vruchten en gevogelte van J. Fyt	14 mei 2007
1.35	Koenigs III (Kiev claim)	14 april 2014
1.36	Portret van een man van N. de Largillière	31 juli 2006
1.37	Kunsthandel Mozes Mogrobi	12 februari 2007
1.38	Nalatenschap Anne Frank	24 april 2006
1.39	Von Marx-May	25 juni 2007
1.41	Landschap met kudde bij een poel van J.S. van Ruysdael	27 november 2006
1.42	Hakker/Anholt	12 maart 2007
1.43	Twee mensen in een interieur naar A. van Ostade	14 mei 2007
1.44	De Besnijdenis, anoniem, voormalige toeschrijving Meester van Kappenburg	18 december 2006
1.46	Kaufmann	18 december 2006
1.47	Vier miskelken en een bisschopsstaf uit de 15e eeuw	14 mei 2007
1.49	Kunsthandel Stodel (II)	7 april 2008
1.50	Marcus de Vries	3 december 2007
1.51	Kunsthandel Mossel	7 januari 2008
1.52	Een achttiende-eeuwse commode in Lodewijk XVI-stijl	12 februari 2007
1.53	Van Brabant	4 februari 2008
1.54	Het uitladen van de hooiwagen van Isaac van Ostade	1 oktober 2007
1.55	Liggend naakt van J.C.B. Sluijters	11 juni 2007
1.56	Een pijlenkoker van bamboe en een eikenhouten driedeurs melkkast	12 maart 2007
1.57	Van Messel	4 februari 2008
1.58	Een achttiende-eeuws Savonnerie tapijt	16 april 2007
1.59	Letowski	6 augustus 2007
1.60	Een bronzen beeld Steenhouwer van C.E. Meunier	13 april 2011
1.61-A	Arnhold (A)	21 november 2011
1.61-B	Arnhold (B)	17 december 2012
1.62	Kunsthandel Staal	7 april 2008
1.63	Bord van geglazuurd porselein en decor met bloemenvaas in familie rose	7 januari 2008

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.64	Kunsthandel Rubens	6 mei 2008
1.65	Nardus	6 april 2009
1.66	Lachmann	3 maart 2008
1.67	Oppenheimer	4 februari 2008
1.68	Weijers	1 december 2008
1.69	Een tinnen maccabeeënlamp	3 december 2007
1.70	Larsen	1 juli 2009
1.71	Behrens	3 juli 2008
1.72	Dotsch	3 juli 2008
1.73	Von Podwinetz	2 juni 2008
1.75	Semmel	1 juli 2009
1.76	May	10 november 2008
1.77	Proehl	9 februari 2009
1.78	Bachstitz	14 september 2009
1.79	Heppner	9 maart 2009
1.80	Von Pannwitz	6 april 2009
1.81	Schönemann	12 oktober 2009
1.82-A	Rosenbaum (A)	31 januari 2011
1.82-B	Rosenbaum (B)	19 december 2011
1.84	Cassirer	6 april 2009
1.86	Wassermann	1 december 2008
1.87	Kunsthandel Van Lier	6 april 2009
1.88	Bachstitz (II)	12 januari 2009
1.89-A	Mautner (A)	12 oktober 2009
1.89-B	Mautner (B)	17 december 2012
1.90-A	Kunsthandel Katz (A)	1 juli 2009
1.90-B	Kunsthandel Katz (B)	17 december 2012
1.91	Adelsberger	9 maart 2009
1.96	Stern	3 mei 2010
1.97	Hollander	12 oktober 2009
1.98	Kunsthandel Koch	3 juni 2013
1.99	Glaser	4 oktober 2010
1.100	Zadick	3 mei 2010
1.101	Wolf	9 november 2009
1.102	Van Aldenburg Bentinck	6 september 2010
1.103	S. van Leeuwen	2 april 2012

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.104	Perzisch medaillontapijt (Wolf / Van den Bergh)	29 maart 2010
1.105	Rosenberg	3 mei 2010
1.106	De Haan	13 oktober 2011
1.107	Morpurgo (II)	5 maart 2012
1.108	Mathiason	31 januari 2011
1.109	Joseph Stodel	7 juni 2010
1.110	Von Goldschmidt-Rothschild	6 december 2012
1.111	Mayer	7 maart 2011
1.112	May (II)	19 september 2011
1.113	Gutmann (II)	29 juni 2010
1.114-A	Een kaststel uit de collectie Gutmann (Gutmann III-A)	6 december 2010
1.114-B	Een sculptuur uit de collectie van Fritz Gutmann (Gutmann III-B)	11 april 2011
1.115-A	Gutmann (IV-A)	19 december 2011
1.115-B	Een Gubbio-schaal uit de collectie Gutmann (Gutmann IV-B)	18 juni 2012
1.116	Hiegentlich	14 november 2011
1.117	Jonas	19 december 2011
4.118	Weijers (II)	6 september 2010
4.119	De Vries (II)	6 september 2012
1.120	Een bronzen beeld Hercules (Oppenheimer II)	7 juni 2011
4.123	Koenigs (II)	12 november 2013
4.124	Larsen (II)	22 maart 2013
4.125	Van Aldenburg Bentinck (II)	5 maart 2012
1.130	Hamburger (II)	9 december 2013
1.132-A	Abraham Katz - Kummerlé (A)	16 oktober 2017
1.132-B	Katz - Kummerlé (B)	18 december 2017
1.133	Wandtapijt Kuisheid met twee putti (Oppenheimer III)	8 april 2013
1.134	Goudstikker - Kummerlé collectie	2 september 2013
1.136	S.B. Levie	27 januari 2014
1.137	Hamburger	4 maart 2013
4.138	Hernieuwd advies Bachstitz	1 december 2015
1.139	Stettiner	2 februari 2015
4.142	Hernieuwd advies De Haan	18 mei 2015
1.143	Bachstitz (III)	1 december 2015
1.145	Mogrobi (II)	20 juli 2015
1.146	Witmond	18 mei 2015

RC-zaaknr.	Advies inzake:	Datum advies
1.147	Wandtapijt	7 maart 2016
1.148	Juda Heijman de Vries	2 februari 2015
1.149	Kinderen aan het strand door Isaac Israels	20 juli 2016
1.150	De Haan (III)	8 november 2016
1.152	Krasicki	20 februari 2017
1.155	Jacobson-Granaat (II)	29 juni 2016
1.156	Gosschalk (II)	16 oktober 2017
1.157	Herbert Gutmann	14 oktober 2019
1.160	Hamburger (III)	29 juni 2016
1.164	Dr. Franz Oppenheimer	14 oktober 2019
1.166	Berolzheimer	4 september 2017
1.167	Pasteltekening door Philippus Endlich	13 november 2017
4.168	Katz	15 november 2017
1.169	Lierens	16 april 2019
4.171	Adelsberger (II)	10 december 2021
1.175	Budge	14 november 2022
1.176	Feldmann (II)	3 juni 2022
1.177	Schilderij Winters Bosgezicht door Klombeck en Verboeckhoven	16 maart 2020
1.184	Alfred en Fanny Mautner	25 november 2020
1.187	Lierens (II)	18 september 2023
1.193	Herman Hamburger	18 september 2023
1.195-B	Lisser & Rosenkranz (B)	13 juni 2022

RC-zaaknr.	Bindend advies-zaak inzake:	Datum bindend advies
3.45	Gebed voor de maaltijd van Jan Toorop (Flersheim I)	7 april 2008
3.48	Thames bij London van Jan Toorop (Flersheim II)	3 maart 2008
3.93	Het huwelijk van Tobias en Sarah van Jan Steen (Von Saher / Gemeente Den Haag)	6 oktober 2008
3.95	Road to Calvary, Brunswijker Monogrammist	3 mei 2010
3.126	Riviergezicht met aanlegplaats van M.F. van der Hulst (Semmel / Groninger Museum)	25 april 2013
3.127	Duinlandschap met hertenjacht van Gerrit Claesz. Bleker (Semmel / Gemeente Haarlem)	25 april 2013
3.128	Christus en de Samaritaanse vrouw bij de bron van B. Strozzi (Semmel / De Fundatie)	25 april 2013
3.129	Allegorie op de herfst van Jacob de Wit (Gutmann / Provincie Drenthe)	3 september 2012
3.131	Madonna met wilde rozen van Jan van Scorel (Semmel / Centraal Museum)	25 april 2013
3.135	Raadsel van Nijmegen van Christiaen Coeuershof (Vita Israël / Gemeente Nijmegen)	20 juli 2015
3.140	Twee schilderijen van Ferdinand Bol (Hamburger / Gemeente Roosendaal)	13 april 2015
3.141	Bild mit Häusern door Wassily Kandinsky (Lewenstein / Gemeente Amsterdam)	22 oktober 2018
3.144	Portret van Joan Huydecoper naar Bartholomeus van der Helst	30 maart 2015
3.153	Beslissing inzake elf majolica schotels	1 februari 2016
3.162	Blick auf Murnau mit Kirche door Wassily Kandinsky (Stern-Lippmann / Gemeente Eindhoven)	29 januari 2018
3.163	Bronzen sculptuur Mozes toegeschreven aan Alessandro Vittoria (Budge / De Fundatie)	16 april 2018
3.170	Schilderij Berglandschap met boomstronk door Jacob van Geel (Gosschalk / Gemeente Rotterdam)	11 november 2019
3.172	Tekening Judenviertel in Amsterdam door Max Liebermann (Kirstein / Gemeente Amsterdam)	16 april 2019
5.178	Stern-Lippmann / Gemeente Eindhoven (II)	12 september 2022
3.179	Budge / Gemeente Den Haag	14 november 2022
3.180	Een bronzen wijwateremmer en een bronzen kandelaar (Vita Israël / Gemeente Rotterdam)	13 juli 2020
3.181	Budge / Gemeente Amsterdam	16 november 2022
3.182	Gosschalk / Stichting Wagner-de Wit (bindend advies na schikking)	31 mei 2023
3.186	Kunsthuis A.S. Drey / Gemeente Rotterdam	18 september 2023

Publicatie van:

Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog

Bezoekadres: Prins Willem-Alexanderhof 20

Postadres: Postbus 556

2501 CN Den Haag

070 376 59 92

info@restitutiecommissie.nl

www.restitutiecommissie.nl

Tekst en productie: Bureau Restitutiecommissie

Vormgeving: Vormplan Design

Uitgave: oktober 2024